

УДК 376.01 -156.03

**Можливості позаурочної діяльності щодо збагачення
гуманістичних цінностей у нечуючих підлітків**

Любченко Катерина Олександрівна

— науковий співробітник лабораторії ЖМ

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Актуальність і постановка проблеми у загальному вигляді. Серед сучасних державотворчих процесів, які відбуваються в Україні у системі спеціального навчання і виховання спостерігається пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникають різні ініціативи, розповсюджується волонтерська діяльність. У загальноосвітніх школах патріотичне виховання є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Предмети гуманітарного циклу об'єднують в собі елементи патріотичного виховання. На уроках учні одержують теоретичні знання, які прямо або опосередковано впливають на формування духовно багаті особистості, ціннісного ставлення до держави та суспільства. У позакласній діяльності головна увага приділяється проведенню різноманітних виховних заходів, які покликані вирішувати основні завдання патріотичного та громадянського виховання.

Мета статті. Описати досвід позаурочної діяльності експериментальних закладів системи спеціальної освіти України для нечуючих щодо збагачення гуманістичних цінностей у нечуючих підлітків.

Результати дослідження. Для нашого дослідження вагомою є концепція Ю. Конаржевського, який стверджує, що вся система позаурочної виховної діяльності складається з трьох головних форм: виховний захід, гурток, виховне об'єднання. Причому, виховний захід входить до всіх підсистем, з яких складається система виховної роботи. Позаурочна діяльність у своїй основі має одну з головних форм – виховний захід, яка наповнюється різноманітним змістом [16. с. 3-4].

Варто згадати, що позаурочна робота – це можливість організації міжособистісних стосунків завдяки зрозумілим і доступним засобам спілкування, якою є українська жестова мова, між нечуючими школярами і класним керівником з метою створення учнівського колективу та органів учнівського самоврядування [7, 18-20]. У процесі багатопланової позаурочної роботи можна забезпечити розвиток загальнокультурних інтересів школярів, сприяти вирішенню завдань морального виховання.

Саме позаурочна виховна діяльність має широкий спектр можливостей для розвитку особистості нечуючої дитини. Так, Н. Іванюшева, С. Кульбіда, Г. Воробель наголошують, що „у процесі різнопланової діяльності школярів закріплюються знання, формуються вміння, навички, звичні норми поведінки, створюються умови для внутрішньоколективних відносин, укорінення елементів морального етикету” [4, с. 10. 8-14.].

За переконанням К. Любченко, у процесі позаурочної діяльності відбувається набуття школярем етичного досвіду; опановуються відповідні етичні вміння; формуються стійкі реактивні риси, які складають характер людини; відбувається становлення структури особистісних цінностей; формується усвідомлення самоцінності власної особистості [15, 17. с. 19].

Додамо, що позаурочна діяльність має багато функцій як у педагогічному, так і у психологічному аспектах. Позаурочна діяльність створює об’єктивні умови для широкої неформальної взаємодії педагогів і нечуючих школярів (адже часто нечуючі учні йдуть на контакт лише з тими вчителями, які подобаються їм, а заняття у неформальній обстановці сприятимуть налагодженню порозуміння і прийняття дітьми того чи іншого педагога), а також надає змогу використовувати розмаїття форм спільної діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу (педагоги, школярі, батьки та інші особи, залучені до цього процесу).

Виділимо основні напрямки педагогічних можливостей позаурочної діяльності:

- різноманітні види позаурочної виховної діяльності сприяють значно

кращому різнобічному розкриттю індивідуальних здібностей нечуючого підлітка, які не завжди проявляються на уроках. Це пояснюється багатьма факторами, а саме: позаурочна виховна діяльність, на відміну від навчальної, не регламентована часом, вона характеризується відсутністю оцінювання учнів, нерегламентованим спілкуванням суб'єктів навчально-виховного процесу між собою, свободою вибору змісту, форм та методів, засобів спілкування.

- беручи участь у різних видах позаурочної виховної діяльності, нечуючі підлітки поповнюють особистий досвід, знання про різні види людської діяльності, а також здобувають необхідні вміння та навички її здійснення.

- різноманітна позаурочна виховна діяльність сприяє розвитку спільного інтересу у підлітків до будь-якої діяльності, а також підвищує їхню пізнавальну активність та інтелект.

- позаурочна виховна діяльність допомагає сурдопедагогам, вихователям долати стереотипи у сприйнятті дитини як учня, що сприяє розвитку потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил особистості.

Виховний захід у позаурочній діяльності реалізується в різних організаційних формах. Форми виховної роботи – установлюваний порядок організації конкретних актів, ситуацій, процедур взаємодії учасників виховного процесу, спрямованих на розв'язання певних завдань.

Позаурочна діяльність закладів спрямована на формування у підлітків поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей, безпосередньо через просвітницько-виховний процес у виховних заходах художньо-естетичного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого та інших напрямів творчості.

В межах експериментальної роботи організована робота Координаційної ради учнів, основними завданнями діяльності якої є формування свідомої громадянської позиції на основних засадах патріотизму; формування високої правової культури, заохочення учнів до суспільно-корисної, громадської діяльності у позаурочний час. Тому зараз, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

При цьому потрібно враховувати, що Україна має величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання сучасних підлітків, а також і нечуючих [1 -3, 6, 11, 12].

Ідеалом національно-патріотичного виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний підліток, як громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. Головною домінантою національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позаурочної діяльності є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

У межах дослідження ми проаналізували виховний потенціал різних форм позаурочної діяльності, яка використовується в практиці.

Одним із перспективних та ефективних методів формування у нечуючих підлітків гуманістичних цінностей є спеціально організований *тренінг*. Особливістю тренінгу є спосіб отримання знань, при якому нечуючі підлітки не просто засвоюють готові знання, а здобувають їх самостійно, беручи активну участь у процесі групової взаємодії, поєднуючи навчання з практикою, виявляючи особисту зацікавленість. Тренінг також допомагає змінити неконструктивне ставлення до інших людей на ефективну модель співробітництва. Групова робота під час тренінгу є захоплюючою подорожжю для нечуючих учнів. Навчання в тренінгових групах дарує учасникам радість, конструктивне спілкування, навички співпраці, нових друзів, відкриває нові перспективи. У практиці позаурочної діяльності психологічної служби найпоширенішим є, як свідчить досвід, тренінг спілкування, що є базовим підґрунтям для особистісного зростання нечуючої особистості. Він слугує для членів групи зразком ефективної поведінки в різних ситуаціях спілкування, розвиває у них відповідні комунікативно-ціннісні компетенції. Розвинуті уміння і навички в "безпечних" умовах групової роботи допомагають учасникам тренінгу долати бар'єри, труднощі в реальному соціумі. Звичайно, навіть найкращий тренінг не підготує людину до всіх можливих життєвих ситуацій,

але він допоможе уникнути найгрубших помилок і знизить гостроту емоційного стресу, що виникає при неминучих труднощах у спілкуванні. На наш погляд, найдієвішим є тренінг особистісного зростання, а не, скажімо, комунікативних або ділових якостей. Його міркування базуються на тому, що для більш продуктивної роботи в тренінгах учаснику спочатку варто якомога краще зрозуміти себе як індивідуальність, власну самоідентифікацію, тобто як нечуючу людину, яка має деякі відмінності від чуючих, які жодним чином не принижують її, не зменшують людської значимості, як зазначає дослідниця С.Кульбіда [13. С.156]. Як засвідчують результати проведення тренінгів подібного типу, нечуючий підліток поступово розуміє, що основне - прийняти себе таким, яким він є сьогодні. Тільки сприймаючи себе з усіма своїми плюсами і мінусами, лише відверто визнаючи їх і одночасно розуміючи і усвідомлюючи свої кращі сторони, можна рухатися вперед, стаючи сильною особистістю.

Можна навести приклад у сучасній освітній практиці використання різних видів ігор у виховній практиці: рольові, імітаційні, технологічні, ділові, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій нечуючих підлітків. Прикладом проведення ігор в експериментальних закладах є щорічні Ігри патріотів, які проводяться в кожному закладі і викликають неабияке захоплення в учнів.

Відомо, що методика гри має бути добре продумана й організована, щоб забезпечити позитивний вплив на особистість нечуючого учня. За допомогою гри учням надається можливість:

- × набути досвіду використання певних навичок в ігровій ситуації;
- × проаналізувати альтернативні способи дій, запропоновані для виконання завдання гри, зміни ситуації на краще;
- × опанувати на практиці види поведінки в безпечному середовищі перед тим, як розпочати їх застосування в реальному житті;
- × набути впевненості у своїх силах під час практичних дій або репетиції певної події;
- × засвоїти і закріпити матеріал шляхом забезпечення зворотного

зв'язку;

- × додати до виховного процесу елемент розваги.

Висновки. Таким чином, можливості позаурочної діяльності щодо збагачення гуманістичних цінностей у нечуючих підлітків є надзвичайно безмежні. У своєму дослідженні ми послуговувалися працями Ю. Завалевського, Н. Іванюшевої, Ю. Конаржевського, С. Кульбіди, які стверджують, що вся система позаурочної виховної діяльності складається з трьох головних форм. Ми описали досвід застосування виховного заходу у формах гри, тренінгу. Саме на цих заходах у ході експериментальної роботи склалася певна система патріотичного виховання і громадянського становлення учнівської нечуючої молоді, змістові аспекти яких ґрунтовніше будуть розкриті у наступних публікаціях.

Список використаної літератури.

1. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212.
2. Розпорядження КМ України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріот. виховання учнівської та студентс. молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини».
3. Доручення КМ України від 05.05.2009 № 22966/1/1-09 та План організації виконання положень Указу Президента України від 27.04.2009 № 272 «Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти».
4. Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. Українська жестова абетка. Н. Іванюшева, С. Кульбіда. - Науково-метод. посібник (доп. і доопр.). – Київ: ТОВ «Київська Русь», 2005.- 64 с.
5. Завалевський Ю. І. Громадянське виховання старшокласників: проблеми, досвід, перспективи / Ю. І. Завалевський. – Київ, 2003. – 104 с.
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом МОН України від 16 червня 2015 року № 641.
7. Кульбіда С.В. Вечірня спеціальна середня школа України для осіб з вадами слуху /становлення та розвитку/ : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / С. В. Кульбіда; Ін-т дефектології АПН України. - К., 1999. - 22 с. - укр. - рус. <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
8. Кульбіда С.В. Вечірня школа : вчора і сьогодні. - Світлана Кульбіда. - Зб. матеріалів І Всеукр. конференції з історії навчання глухих в Україні. – К.: УТОГ, 2001. - С. 128 – 132.
9. Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 1.- Київ: Наукова думка, 2006.- С.16 – 22.
10. Кульбіда С. Значення педагогічної оцінки в усвідомленні початківцями результатів навчальної діяльності. С. Кульбіда. Дефектологія. – №1. – 2003. – С.37 – 39.

11. Кульбіда С. В. Нове в законодавстві України щодо забезпечення прав глухих як лінгвістичної меншини / С. В. Кульбіда // Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. – 2013. – № 10 (12). – С. 39–52.

12. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття Дефектологія. - № 2. - 2006. - С.54 – 56.

13. Кульбіда С.В. Статус глухої людини в соціумі: особистість чи стигматизований індивід? Світлана Кульбіда.- Молодь в умовах нової соціальної перспективи : Зб. наук. праць. - Вип. 16. - Київ, 18.05. 2017 року. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. - С. 477 — 488.

14. Кульбіда С.В. Українська дактилологія : наук.-метод. посібник. - Світлана Кульбіда. - К.: Педагогічна думка, 2007. - 328 с.

15. Любченко К.О. Особливості формування у нечуючих підлітків гуманістичних цінностей в позаурочній діяльності. Катерина Любченко. К.: Інститут спец. педагогіки НАПН України, 2017. - С. 67 — 80.

16. Програма укр. патріотичного виховання дітей та учнівс. молоді. – Київ, 2014. – 29 с.

17. Ткаченко К. О. Організаційно-методичні умови діяльності кабінету УЖМ у загальноосвітніх спец. закладах для нечуючих учнів. К. Ткаченко, С. Кульбіда : Освіта осіб з особл. потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць : Вип. 4. Частина 4. – Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2013. – 72 - 84.

18. Чепчина І.І. Проект концепції жестової мови в Україні. І. Чепчина, С.Кульбіда.- Дефектологія. - № 3. – 2009. – С. 3 – 7.

19. Kulbida, S. (2007). Mistse Zhestovoyi Movy u Shkoli dlia Osib iz Porushenniamy Slukhu [Role of signed language in the School for Individuals with Impaired hearing]. In V. I. Bondar and V. V. Zasenka (Eds.), *Dydaktychni and socialno-psykholohichni aspekty korektsijnoi roboty u spetsialnij shkoli* [Psychological issues of correctional work in a special school] (pp.82-84). Kyiv: Aktualna Osvita.

20. Kulbida S.V. Polipshennia yakosti navchannia hlukhykh ditei shliakhom vykorystannia zhestovoi movy :Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnij shkoli. – Naukovo-metodychni zbirnyk. – Kyiv, 2005. – S.333 – 337.

25.05.2017 р.

Анотація

У статті визначено можливості позакласної діяльності, охарактеризовано особливості виховного заходу щодо збагачення гуманістичними цінностями у підлітків з порушеннями слуху. На прикладі двох організаційних форм тренінгу спілкування, проведення ігор в позаурочній діяльності висвітлено досвід експериментальних закладів системи спеціального виховання.

Ключові слова: позаурочна діяльність, нечуючі підлітки, виховний захід, гуманістичні цінності, українська жестова мова.

Аннотация

В статье определены возможности послеурочной деятельности,

представлены особенности воспитательного мероприятия по обогащению гуманистическими ценностями у подростков с нарушениями слуха. На примере двух организационных форм тренинга и общения, проведения игр в послеурочной деятельности описан опыт экспериментальных заведений системы специального воспитания.

Ключевые слова: послеурочная деятельность, неслышащие подростки, тренинг, общение, гуманистические ценности, украинский жестовый язык.

Abstract

The article identifies the opportunities of extracurricular activities, explores the educational activity features of humanistic values enrichment for teenagers with hearing impairment. The experience of experimental institutions of special education is highlighted, based on two organizational forms of communication training, the games after school activities.

Keywords: extracurricular activities, deaf adolescents, educational event, humanistic values, the Ukrainian sign language.